

daarmee eerst begon: ja de synodale organisatie ter zijde gesteld moest worden, ten einde kerkherstel mogelijk te maken".¹⁴

In Voorthuizen, waar Dr v. d. B. 12 Oct. 1884 zijn intrede deed, kwam hij tot de volle en zeer rijke ontplooiing van zijn persoonlijkheid. Na voor meer dan 40 beroepen bedankt te hebben (ook voor de grootere steden als Amsterdam, Den Haag, Haarlem, Utrecht, e.a.), nam hij Voorthuizen voorwaardelijk aan, n.l. „dat hij de gemeente kon leeren en regeeren naar Gods Woord, en dit Woord zou worden gehandhaafd boven de Synodale reglementen, die hiermee in strijd zijn".¹⁵ Heeft de Kerkeraad na rustig beraad daarin toegestemd, dan doet Dr v. d. B. zijn intrede met Ps. 51:19—20, sprekende over de geloofs-, de schuld-, en de gebedsblijdenis, en na den tusschenzang vooral stilstaande bij het diep verval van land en volk en kerk.¹⁶ Een gewone intredeprek was dit ook al weer niet. Eer was het een programma van den arbeid, dien deze prediker zou gaan verrichten, in geloof, met boete en gebed. Naast zijn steeds actueele prediking, hield hij ook te Voorthuizen weer Bijbellesingen, en vooral velerlei bidstonden, soms gepaard gaande met vasten, of boete- en bededagen, voor allerlei nooden en belangen in het Koninkrijk Gods: voor Kerkherstel; de catechisatiën; de zending; de school; vereeniging „Veldwijk"; enz.

Nog maar nauwelijks in de Classis Harderwijk, nam Dr v. d. B. aanstonds deel aan de actie tot Reformatie, die daarin onder de predikanten Vlugg, van Nijkerk, en Ringnalda, van Oldebroek, reeds aangevangen was, en waarvoor hij zich feitelijk reeds uitgesproken had door zijn deelname aan de Conferentie te Amsterdam van gecommitteerde kerkeraadsleden, waar positie was gekozen tegen de Synodale organisatie (11 Apr. 1883). In bidstonden ging hij voor, en op de conferenties der ambtsdragers van die Classis hield hij lezingen over „De Kerken-orde, vastgesteld in de Synode van Dordrecht 1618—19"; „De Proponentsformule"; „De bruikbaarheid der Dordsche Kerken-orde"; „De toepassing der Dordsche Kerken-orde"; enz.

Na rustige, ernstige, ootmoedige voorbereiding, waarin de gansche gemeente betrokken werd, werd Zondag 7 Februari 1886 het besluit van den Kerkeraad, dat reeds dateerde van 10 Sept. 1885, bekend gemaakt, dat „de band met de hogere Besturen was doorgesneden".¹⁷ Het was de Zondag waarop in Kootwijk Ds Houtzagers werd bevestigd, waartoe Dr v. d. B. ook zoo krachtig had meegewerkt.

„Hoe de Kerkeraad tot dit besluit was gekomen diende de gemeente nauwkeurig te weten, zou zij welbewust in dezen kunnen volgen. Daartoe werd nu aan de leden der Kerk te Voorthuizen door den Kerkeraad een „open brief" gericht, „ter aanwijzing van hetgeen strekt tot verwerping van Gods Woord en van Jezus Christus als eenigen onmisbaren Naam en tot ontheiliging van het Sacrament des Avondmaals".¹⁸ Deze brief onder het motto van Dan. 9:19 „O Heere, hoor! o Heere, vergeef! o Heere, merk op, en doe het, vertrek het niet! Om Uwselfs wil, o mijn God! want Uwe stad, en Uw volk is naar Uw Naam genoemd" is niet alleen van ontroerende schoonheid, maar ook van zeer grondigen inhoud. Elk wist nu duidelijk en goed waar het om ging. Soortgelijk schrijven richtte de Kerkeraad aan de Kerken van de Classis Harderwijk; aan den Koning; aan de Algemeene Synode der Ned. Herv. Kerk. Al kunnen we hier deze stukken als documenten van den Kerkeraad niet nauwkeuriger beschouwen, toch dragen ze wel zoo geheel het karakter en den geest van Dr v. d. B., dat ze ook hier der vermelding althans ten volle waard waren.

Na deze eerste reformatische daden, volgt een periode van ongehoorde krachtontplooiing van Dr v. d. B., die zoo goed beseftte, dat thans eigenlijk eerst de werkelijke hervorming der Kerk begon. Niet alleen te Voorthuizen, maar straks schier in het gansche land, op Congressen en Conferenties, trad nu Dr v. d. B. op, en refereerde o.a. over „De roeping der Kerken in de praktijk der barmhartigheid, het verval daarvan en de middelen tot reformatie"; „De bedienende personen" op het Diaconaal Congres te Utrecht; en schreef over „Onze persoonlijke en kerkelijke onbarmhartigheid en hare genezing" in „Olie en Wijn in de wonden". Langs dezen weg werd Dr v. d. B. de vader van de Stichting voor idioten en achterlijke kinderen 's Heerenloo te Ermelo, maar ook middellijk van het ziekenhuis Eudokia te Rotterdam. Daarna had echter ook het ambt van ouderling zijn volle belangstelling, en hij geeft leiding met zijn referaat over „De arbeid van den Ouderling in en buiten de gemeente", op het Ouderlingcongres te Utrecht. Had hij vroeger reeds gesproken over „Het ambt der geloovigen", ook thans hield hij zich daarmee bezig, en Ds Wagenaar, die er over schreef, ontleende veel aan de gedachte van Dr v. d. B. Zoowel in „de Heraut" als in de „Gelderse Kerkbode" verschenen belangrijke artikelen van zijn hand. Men vond Dr v. d. B. schier overal, en hij gaf zich geheel, op allerlei gebied, om overal de ordinantiën des Heeren tot gezag en in praktijk te brengen. Geen wonder, dat men hem meermalen ook aan de Vrije Universiteit

zocht te verbinden als hoogleraar, hetgeen tenslotte ook gelukte, al is het nooit tot inauguratie gekomen.

Het moet voor dezen geheel-toegewijden werker, voor dezen overgegeven bidder, voor dezen rustig-bewust en leider wel ontzettend geweest zijn, dat ernstige ziekte hem noopte naar Zwitserland te gaan, waar hij 30 April 1890 overleed. God had hem in het bijzonder de gaven van ootmoed en deemoed geschonken. Dat zal het zeker dezen vrome lichter gemaakt hebben, alles in 's Heeren hand over te laten. Hij wist zoo goed dat het niet om menschen gaat, maar om 's Heeren werk en koninkrijk alleen. Maar wij gedenken hem, nu na een halve eeuw, met stille en dankbare ontroering. Was Dr v. d. B. gewoon te vragen wat God ons in een gestorvene gegeven had, en stellen wij die vraag nu ook ten aanzien van hem, dan kunnen we slechts zeggen: die hoogste en rijkste aller gaven, bij MENSCHEN meest niet zeer in tel, maar kostelijk voor GOD: het gebroken en verslagen hart, waarvan Dr v. d. B. getuigd en gepredikt heeft, en waarvan zoo terecht tot op den huidigen dag zijn grafsteen te Territet bij Montreux getuigt, waarop de woorden gebeeld zijn: „De offeranden Gods zijn een gebroken geest; een gebroken en verslagen hart zult gij, o God, niet verachten". Die gave bovenal heeft iedere Reformatie van noode. Wij danken den Heere, dat Hij in Dr Willem van den Bergh aan de Doleantie die gave in zoo volle en heerlijke mate schonk, en wij bidden dat in dien geest dan ook moge zijn de herdenking der doleantie en het leven onzer vereenigde Gereformeerde Kerken.

E.-V.

A. R.

- 1) J. C. Rullmann, De Doleantie, 1916, pg. 26.
- 2) Zesde Jaarverslag, pg. 9.
- 3) Mr D. P. D. Fabius, Dr Mr Willem van den Bergh, 1920, pg. 17.
- 4) a.w. pg. 12 v.
- 5) Dr Is. van Dijk, Gezamenlijke Geschriften, I, pg. 321, 322.
- 6) a.w. pg. 10.
- 7) D. de Wit, Een Boetgeant, 1920, p. 26.
- 8) De Wit, a.w. pg. 105.
- 9) Tweede Jaarverslag, pg. 37.
- 10) Eerste Jaarverslag, pg. 52.
- 11) Idem, pg. 59.
- 12) Fabius, a.w. pg. 72.
- 13) t.a.p., pg. 82.
- 14) Fabius, a.w. pg. 54—55.
- 15) G. van Zeggelaar, Wat God deed met Zijn Kerk te Voorthuizen, pg. 69.
- 16) Van Zeggelaar, a.w. pg. 75.
- 17) Idem, a.w. pg. 106.
- 18) Idem, a.w. pg. 107.

De Doleantie in de Caricatuur.

De Doleantie in de Caricatuur! — kan ook dit een passend onderwerp zijn voor een bijdrage in een Doleantie-nummer?

De redactie van „De Reformatie", die er mij om vroeg, zal de overtuiging hebben, dat zulk een bijdrage niet gemist mag worden, omdat herdenking van „de reformatie van 1886" mede insluit het in gedachten brengen van den spot, waarmee „de wereld" haar destijds bejegend heeft. Dat men met dit verzoek bij mij te land gekomen is, zal vermoedelijk hiernaar liggen, dat ik, toen 25 jaar geleden de eerste Kerk der Doleantie deze reformatie herdacht, in een publicatie over haar historie iets van Kootwijk in de caricatuur heb meegedeeld.

Heeft het wel zin na een halve eeuw „de Doleantie in de caricatuur" nog eens op te rakelen? En is het ook stichtelijk?

Zij dit onderwerp er niet een van de allereerste orde, verre van zin-loos is het na te gaan, of „de wereld" de Kerk heeft gecaricaturiseerd en gevlippendeerd om gehoorzaamheid aan haar Koning of gehoorzamen wederkeer tot Zijn dienst. Want een Kerk, waarop niet de slagschaduw van wereldlijke minachting en verdachtmaking valt, heeft buitengewone reden tot zelfonderzoek. Maar die schaduw is hier, en zij valt zwaar. Mee door die bestendige en felle caricatuur wordt verklaard, hoe door duizenden jarenlang de Doleantie is beschouwd. Immers geeft zij niet weer den strijd om waarheid en recht, maar verzonnen gebeurtenissen of min-of-meer verdraaide gevallen, verbeeld tot kardinale feiten, waaraan buitenstaanders hun oordeel en houding bepalen. Zoo kan het nagaan van de Doleantie-caricatuur zelf-critische waarde en verhelderende betekenis hebben. En voorts kan het ons stichten in het geloof, dat een Kerk, die leven wil in trouw aan haar Hoofd, door wereldschen smaad en helschen spot niet overweldigd zal worden.

Caricatuur versta ik hier niet in den engeren zin van spotprent, maar breeder opgevat als satire door woord en beeld beide. Wie hiervoor „Amsterdammer", „Lantaarn", „Ned. Spectator" en „Uilenspiegel" naslaat, komt voor het aantreffen van den felsten spot voortdurend weer terecht bij laatstgenoemd „humoristisch-satyriek weekblad", op welks frontpagina we den narrenkop met veeren pen en stift zien afgebeeld. Wat nu de platen betreft, het tweetal dat door Dr J. C. Rullmanns „De Strijd voor Kerkherstel" reeds zeer bekend werd, liet ik achterwege en bij een verdere keuze bepaalde ik mij om verschillende redenen tot „De Lantaarn" en „Uilenspiegel", waarvan de meeste, zoo niet alle, de signatuur dragen van Jan Holswilder.

De wereld, die over de Kerk graag grinnikt en gnuift, en ook bij het Conflict van '86 zich verplicht achtte een

duit in 't zakje te doen, heeft genoten van de caricatures die dagen, die, waar voorheen de „preciesen" getoond en geveerd werden, thans de „dollen" of „fijnen" ridiculiseerde. Over haar artistieke waarde vel ik geen oordeel. Zin voor parodie en instinct voor klein-menschelijke zwakheden worden soms wel bewezen. Maar de aanhoudende spot biedt niet steeds verrassende variaties. Van zelfbeheersching is schier geen sprake. Lichtscherts of fijne ironie zijn zeldzaam. Zooveel te meer uiting van haat en verachting, ook jegens wat heiligs is. En zoo zitten we door dien vinnigen spot, verstaand als weergave van werkelijkheid, na 50 jaar nog geschilderd b.v. met die paneelzagerij-„reportage" als een stuk historie-beschrijving.

Laat ik aan de hand van de platen een en ander verduidelijken.

Plaat I („Uilenspiegel", 18 Juli 1885) stelt voor Dr Kuyper, slapende op een bergtop, waar hij een verschijning krijgt van een zestal geesten, zich man-

festeerend in menselijke gedaanten, gehuld in lange witte gewaden en elk dragend een zwarten steek (elden genoemd: trigonocephalitis, d.i. driehoekige hersenontsteking). De teekenaar spot met dat jaarlijksch zomerverblijf in de Zwitsersche bergen: immers daar worden door Kuyper alle snoode plannen uitgebroed, verderfelijk voor der Liberalen rust en der Modernen welvaart.

't Was 21 Febr. 1875, dat Kuyper naar Zuid-Frankrijk en Zwitserland trok, hooggaand overspannen. Nog maar 13 jaar ligt zijn promotie achter den rug. En nu...? Een erkend voorman der Calvinisten in de Hervormde Kerk. In '71 door Groen als politiek opvolger aangewezen, Publicist van een 38-tal geschriften. Leider en adviseur van talloze conferenties en vergaderingen. Hoofdredacteur van „De Standaard". Lid der Tweede Kamer. Zoo slaakt hij in de bergen de bede: „O, mijn God! stil de stormen, die mijn ziel ontrusten!" Maar '77 hersteld terug, verduubelt hij zijn actie. Ook wordt dan „De Heraut" weer opgericht.

In een vers herinnerd Tjil aan die jaren '75—'77. De „donk're tijden" van 1 Sam. 3 vs 1b zijn voorbij, zegt hij.

„Onze doctor was toen lijdend,
En sloeg, negen jaar geleën,
Van den Simplon hulp verheidend,
De oogen naar 't gebergte heen."

Toen verschenen hem „engeltjes in witte kleeren" en kreeg hij „kondschap van zijns vrienden dood" (Groen). Op 11 Juli '85 publiceert het blad een „telegram" van den Simplon: „Dr Kuyper wordt binnenkort hier verwacht. Er zullen weder eenige geestverschijningen plaats hebben". De hier gereproduceerde tekening is het gevolg. „Nieuwe geestverschijningen op den Simplon", zoo luidt de titel. En naar het onderschrift spreekt een der geesten tot Dr Kuyper: „Ga, en verkondig, mijn zoon! dat gij de uitverkorene des hemels zijt... de nieuwe messias, die op de aarde gezonden is om een nieuw koninkrijk Gods te stichten..."

De strijd voor Kerkherstel moet het lezerspubliek „verklaard" worden als een zaak, voortkomende uit persoonlijke eeroezucht en schijnheiligheid. Elke gedachte aan een diepgewortelde overtuiging en een opkomen voor de eere van Koning Jezus moet uitgebannen worden. Alles moet om Kuyper draaien! Van den Simplon, waar „het spookt", geeft „Uilenspiegel" een week later dan ook een „brief" met bericht, dat „de schim van Dr Abraham Kuyper" tot de verschijningen van Hannibal en Napoleon I gesproken heeft: „Ik ben de burgerzoon, die door een leger van gereformeerde engelen op de Alpen gewijd werd, om zich een pauselijke kroon op de slapen te drukken...". En het reeds geciteerde vers bevat nog een oproep:

„Ziel, die dorst gelijk een hinde,
Kom, tot Kuyper u gewend!
Hier is deeg van zuiver koren,
Echt gereformeerde gist!
Haast u, of gij gaat verloren;
Word als hij een Calvinist."

Hoe Tjil zelf er precies over denkt, bekend hij aan het slot volgender wijs:

„Doch
Geest
Weer
Kwik

Wie zal scha
over de „refor
vergiftigd zijn
vangen?"

Plaat II („L
Het Kerkelij
Het kerkelij
euw is door
antie „Kerkve
genoemd d
voor de dola
1886 vervul
haar Raad
Attestenkwes
de zelfstandig
het loon voc
Schorsing van
kamen! De Ires
en zijn overs
kamen". Niet
Kerk, maar te

Tegenover
lijnt met Von
het destijds
schold als h
velde trok te
tegen heel
stad. Des dic
reert hem en
den haan, sta
Zijn verschij
Al het geheft
vliegt elkaar
fragment uit g

„U
Ra
St
En
Sc

Dat men op
het scherpe
wordt in het

Plaat III
zeelzagerij" i
En veelvuld
„wereld" ge
Doleantie als
Onder het

op Gereforme
Mr A. F. de
dgen aan re
spanning van
raag een de
consistorieka
zonen met de
en puriteins

"Doch genoeg van de visioenen!
Geest van waarheid, liefde en licht,
Weer de knollen, — geef citroenen!
Kwik, gegroet, en zoen je nicht!"

Wie zal schatten de scharen, die in hun beschouwing over de "reformatie van '86" direct of indirect geestelijk vergiftigd zijn door den spot reeds over haar "aanvallen"?

Plaat II ("De Lantaarn", jaarg. 1886, nr 2) verbeeldt "Het Kerkelijk Conflict" in de hoofdstad.

Het kerkelijk "Amstelredam" van het begin der 17de eeuw is door Prof. Dr F. L. Rutgers in zijn rectorale oratie "Kerkverband" ('82), met omzetting van de letters, genoemd d'mater salem (d.i. moeder des heils) voor de doleerende Kerken van dien tijd. Omstreeks 1886 vervult de Kerk van Amsterdam wederom die rol. Haar Raad bestaat het op één vergadering "in de Attestenkweste voor Gods Woord pal te staan en tegelijk de zelfstandigheid der Kerkvoogdij te versterken". En het loon voor die trouw aan Schrift en Belijdenis? Schorsing van 5 predikanten, 42 ouderlingen en 33 diakenen! De Irenischen of "Vredelievenden" in de Bestuur zijn overstag gegaan. En zoo is "het conflict gekomen". Niet met de loochenaars van den Koning der Kerk, maar tusschen de belijders onderling.

Tegenover dit "conflict" nu trekt de teekenaar één lijn met Vondel, die, van-huis-uit feitelijk humanist, het destijds in geding zijnde leerstuk der praedestinatie schold als het "decretum horrible" en fulminant te velde trok tegen de predikanten Smout en Trigland, ja tegen heel de Gereformeerde Consistorie van de hoofdstad. Des dichters "Rommelpot van 't Hanekot" inspireert hem en hij teekent Kuyper als den onruststoken haan, staande op de treeplank voor de Nieuwe Kerk. Zijn verschijning brengt heel de ren in rep en roer. Al het gebeste en gesteekte hoendervolk stuift op of vliegt elkaar in de veeren. Met een variatie op een fragment uit genoemd hekeldicht, luidt het onderschrift:

"t Haantje Dikkop, om te banen
Ruitmer weg tot Hierarchy,
Steekt bedekt na hokvoogdy,
„Ik zel Hoffs moelte brouwen,
En zijn ongenaade rok
Scheuren in het hoenderhok."

Dat men op den achtergrond in het kerkportaal nog het scherpe profiel van Lohmans kop kan ontwaren, wordt in het vervolg duidelijk.

Plaat III ("Uilenspiegel", 16 Jan. '86) ziet op de "paneelzagerij" in de Nieuwe Kerk te Amsterdam (6 Jan.). Een veelvuldig en jarenlang door "Synodalen" en "wereld" geëxploiteerd onderwerp, om de leiders der Doleantie als inbrekers en roovers op de kaak te stellen. Onder het opschrift "Lavertu redivivus, Paneelzagen

op Gereformeerden grondslag" worden Kuyper en Jhr Mr A. P. de Savornin Lohman voorgesteld als schuldigen aan misdrijf en geweldpleging. Zij zijn met inspanning van alle krachten bezig met een lange schroef een deurpaneel te verwijderen, om zich tot de consistoriekamer toegang te verschaffen. Enkele personen met de distinctieven van ouderwetsche dominees en puriteinsche ouderlingen, in gezelschap van een

kater (Klaas Kater en Bart Poesijs, resp. voorzitter en secretaris van "Patrimonium"), slaan rustig en met welgevallen dit karwei gade.

Deze en andere spotprenten, alsmede krantartikelen, pamfletten, liedjes, een komediespel en glossen zonder tal hebben zoo zeker de helft van ons volk de leugen van een ongehoord schandaal op de mouw gespeld. Reeds was gelasterd van "complot" en "revolutie". Nu klonk "duitendief" de geschorsten na.

En dat, terwijl de vork zoo gansch anders in den steel zit!

Het Classicaal Bestuur, dat over de kerkegoederen van Amsterdam niets te zeggen had, wijl de Kerkeraad hier eigen "vrij beheer" bezat, matigde na de schorsing van de 80 ambtsdragers zich kerkvoogdij-rechten aan en nam wederrechtelijk bezit van de befaamde consistoriekamer. Hiervoor had het in den omgedraaiden Da A. J. Westhoff — eenmaal door Dr Bronsveld den "trompetter van Kuyper" genoemd! — een heftig handlanger verkregen. Deze, die den sleutel al "op zak" had weten te steken, koos voor dat bedrijf den nacht uit: het oude slot ging uit de deur; een Amerikaansch vleugelslot werd er op geschroefd; vervolgens werden de zestien paneellijsten weggestoken; daarna werden de vier paneelen gewapend met een pantser van ijzeren platen; en uitgezochte "pootige kerels" werden als wachters geposteerd! Van dit nachtwerk hebben de teekenaar en zijn makkers merkwaardig de wereld immer onkundig gelaten. En ook hebben ze er nooit een prentje van gemaakt, hoe pas enkele uren te voren voor het Classicaal Bestuur Ds B. J. Adriani en Dr E. Laurillard in bijzijn van eenige diakenen met een ijzeren bout de brandkast der Diaconie forceerden!

Maar in valsch licht werd gesteld en grof bespot het noodwendig en plichtmatig gevolgde feit, dat den morgen na het duister bedrijf de wettige Kerkvoogdij zich weer in het bezit van de consistoriekamer stelde. Dat heeft heel wat voeten in de aarde gehad en heel wat personages zijn eraan te pas gekomen. Doch een rol heeft zelfs Kuyper daarbij niet vervuld. En Lohman, als rechtskundige erbij gehaald, heeft enkel met de politie geconfereneerd, bij de wachters op heengaan aangedrongen en den in de kosterij verschenen Da Westhoff met zulk een welsprekend blik aangezien, dat deze ijlings door het raam van een bijkeuken naar buiten de wijk nam. De president-kerkvoogd Rutgers is het toen geweest, die zich niet uit de hem opgelegde beheerstaak dringen liet. En op advies van den ter plaatse verschenen Kerkvoogdij-advocaat Mr Th. Heemskerk werd, teneinde de afsluiting weg te nemen en het vreemde slot hiervoor een beletsel was, door den timmerman der kerk W. C. Beeremans het rechterpaneel uitgezaagd. Ziedaar — om een kwalificatie van den historicus Prof. Dr H. Brugmans in "Het Nieuwe Amsterdam" te gebruiken — "de fameuze paneelzagerij!"

Korten tijd later heeft het Openbaar Ministerie bij de Rechtbank te Amsterdam verklaard, dat het Classicaal Bestuur niet het allerminste recht had op te treden. En ook het Openbaar Ministerie bij den Hoogen Raad heeft in zijn conclusie ter terechtzitting van 15 Juni 1888 al de daden van het Classicaal Bestuur inzake het beheer der kerkegoederen onwettig genoemd.

Waarom dan al die laster en heel die heibel? 't Is duidelijk: met voorbijzien van alle onrechtmatige handelingen van het Classicaal Bestuur, Dr G. J. Vos Azn en Da A. J. Westhoff, moest de "paneelzagerij" als een ongehoord gruwelstuk uitgelegd, om de Gereformeerden en hun leider te treffen. Een niet-geschorst Kerkeraads-lid zond het Roomsche dagblad "De Tijd" de nateve verklaring: "Ons streven, ons werken, ons wenschen is er uitsluitend op gericht, om aan Dr Kuyper zijn Waterloo te bezorgen. Hij moet er onder!" En door woord en beeld bewees de caricatuur hier trouwe bondgenootschap, vooral door pen en stift van "Uilenspiegel". Het blad heeft zonder rust week-aan-week en maandenlang den koekoek-één-zang "paneelzagers!" aangehouden en vond den naam "kerkdieven" nog te mooi. Kuyper werd voorgesteld als de paneelzager-tuchthuisboef Lavertu, die "twaalf jaar kreeg", zijn medestanders heetten "de bende van Kuyper-Lavertu", terwijl Lohmans naam werd gekoppeld aan dien van den dollen Wederdooper Knipdrolling, wiens leven van revolutie eindigde op het schavot.

In October des vorigen jaars heeft Prof. Dr A. H. de Hartog, "in de hoop, dat te midden der oorlogvoerende volken de Kerk van Christus een beter voorbeeld zou geven", aan den Kerkeraad der Hervormde Gemeente van Amsterdam het verzoek gericht, om het bekende deurpaneel "nu na 50 jaren te doen herstellen in zijn oorspronkelijken vorm". Nog altijd zit een ongeverfde plank op de plaats van het uitgezaagde paneel. De Kerkeraad heeft het verzoek echter "na eenige discussie met groote meerderheid afgewezen". Bij wien de blamage?

Natuurlijk moest met de "paneelzagerij" ook de groeiende actie der Antirevolutionairen worden belaagd. Tegen Deputatenvergadering en Kamerverkiezing was "Uilenspiegel" met het feit van 6 Jan. '86 druk in de weer: Kuyper, "thoofd der Anti-Revolutie", moest er aan! En voor Lohman werd gewaarschuwd, wijl "een staatsman, die met breekijzers omgaat en met paneelzagers meedoet, niet aan een ministerie kan komen!" Maar niet minder had de Doleantie-caricatuur het op de nog kleine Vrije Universiteit gemunt.

Haar hooggeleerden zijn weinig bijzonders, zelfs niet te vertrouwen. De "artsprofessor" Kuyper is één stuk huichelarij:

"De taal des Duivels en der eng'len,
In eenen adem saam te meng'len,
Is Kuyper's wonderlijke gaaf."

Daarom wordt aangeraden: "niets van Bram te lezen: dat rooft de rust en zielevreë"! Schouderophalend wordt van Lohman gezegd: "Ja, als het een wezenlijke professor was! Maar het is maar een professor in het Recht aan de Vrije Universiteit. Onder onze menschen betekent zoo'n professoraat natuurlijk niemendal". Op rijm worden stuk-voor-stuk al de hooggeleerden geteekend als "professoren, die dan toch maar nagemaakte professoren zijn", en allen-bijeen vormen zij "een geweldig mager zoodje".

Doch, dit staat wel vast: die hooggeleerden hebben "het conflict uitgelokt"! En "zij hebben dat gedaan ter wille van hunne Universiteit"! "Ik zeg maar", aldus Kwik in het z.g. humoristisch-satiriek weekblad, "als men eene Vrije Universiteit heeft, die zoo'n beetje op zwart zaad zit, en men weet, dat de Kerk aardig wat in de brandkast heeft, dan is het een moeilijk ding om van de kast af te blijven". En daarom wordt den studenten — echt wetenschappelijke colleges zijn er toch niet, — door een der professoren... zaagles gegeven!

Plaat IV ("Uilenspiegel", 27 Febr. '86), waar een tiental studenten, wien de domheid op de gezichten ligt,

in allerlei houding en manier de aanwijzingen van een hooggeleerde volgt, spreekt voor zichzelf. Als men het onderschrift "Hooger Onderwijs op Gereformeerden grondslag" in verband brengt met het z.g. grappig bericht, dat "al de studenten der V.U. onderricht zullen ontvangen in de eerste beginselen van het smidsvak, voorzover het op sloten betrekking heeft, alsmede in het hanteeren van de zaag", en met een elders te lezen sonnet-regel: "k zie de kas, mitsgaders al haar volheid", — dan wordt later ook duidelijk het vileine: "als de kas vermeersterd was, zou zij wel dadelijk overgebracht zijn naar de Vrije Universiteit", want deze, aldus elders, "zou er ineens meê op de beenen komen!"

Op 14 Febr. '86 hielden de geschorste ambtsdragers te Amsterdam een bidstond. Reeds tevoren trachtte de spot die samenkomst te ontwijden. Plaat V ("Uilenspiegel", 13 Febr. '86) stelt voor "De bedestond der Paneelzagers". Het blad schreef: "Vergeet niet, dat Kuyper het van 't klompenpubliek moet hebben!" Nu, de teekenaar beeldt dan ook een samenkomst van wel zeer eenvoudigen uit, bedoeld is natuurlijk dom volkje: vooraan hofjesbewoonsters met neepjesmutsen en daar achter uitgestreken gezichten van mannen. Onder het

blijkbaar zeer lange en met groote stemverheffing uitgesproken gebed van den voorganger zit een der vrouwtjes van verveling te geeuwen, terwijl een ander een snuifje neemt. Op den voorgrond liggen naast elkaar geknield Lohman, Keuchenius en Kuyper, elk met een zaag bij zich, en een groote in rok gestoken en met witte das getooid kater (Klaas Kater, die de consistorie voor de kerkvoogden bewaakte).

Voor 't eerst zien we hier Mr L. W. C. Keuchenius in het gezelschap der paneelzagers. Bij de gebeurtenissen van 6 Januari was hij niet betrokken. Zelfs woonde hij niet in de hoofdstad. Maar ook deze antirevolutionaire politicus, die met de geschorsten sympathiseerde, moest "er aan gelooven"! Reeds zes jaar geleden had hij in de volle Tweede Kamer uitgeroepen: "Wij schamen ons den naam van Gereformeerden niet!" Zijn onversaagd belijden van Gods Gezalfde is later, toen hij minister was, als "godsdienstwaanzin" gebrandmerkt. Zulk een man moest toch aan den spotpaal! Een paar weken eerder had men hem al afgebeeld, op weg naar Kuyper

en Lohman, met een zaag voor de bekende deur staande. De kleine gestalte komt met een nog grooter zaag en zegt: „De vrienden zullen al met verwondering gevraagd hebben: waar blijft Keuchenius zoo lang? Natuurlijk ben ik van de partij... ik houd van iets rumoerigs. Maar ik heb mij den tijd moeten gunnen om mijn 5½ kolom vol te kletsen — en de noodige bijbelteksten op te snorren...” (K. schreef ook in de pers.) En nu wordt door de tekenstift hier ook de kleine figuur van dezen grooten held ten spot gesteld: zijn door lijden schier uitgeleerd lichaam en dat door een beroerte verwrongen gelaat. Deze trekken worden elders die van „een helbewonertje” genoemd en zijn krachtig geloof wordt voor „starhoofdige fanatisme” uitgemaakt. Hier wordt hij „de femelaar” gescholden en elders vergeleken bij den woesten Lumey van der Marck („het zwijn der Ardennen”). Wat 'n evenwicht!

Plaat VI („Uilenspiegel”, 23 Jan. '86) zinspeelt op de Wederdoopersche woelingen in de 16de eeuw te Munster, toen de gewetenlooze, ijdele en zinnelijke dweper „Jantje van Leiden” (Jan Beukelsz.) zich als „koning

van Sion” uitroepen en kronen liet. Zij geeft een tooneelbedrijf uit een z.g. spektakel-opera „Bram van Amsterdam” weer en draagt ten opschrift: „Huldiging van den koning van Sion in de Nieuwe Kerk”. Kuyper, dragend een kroon en een wit kleed, houdt als scepter een zaag, terwijl Lohman in deemoedige houding hem op een kussen de beheerstekenen van de Nieuwe Kerk aanbiedt en een ander hem wierook toezwaait. Een der twee puriteinsch gekleede trompetters houdt een vaandel: „Zagers van Sion”. Voor den „koning” liggen enkelen geknield, ook een heilsoldaat. (Het Heilsleger kwam omtrent dezen tijd in de hoofdstad.) Het niet zichtbare koor heft, blijkens het onderschrift, den zang aan: „Domine, salvum fac regem!... Buigt voor Abram, den Profeet!” Maar tenslotte geeft het pilaarbord (over de „hoovaardigheid”) de venijnige tendenz van heel dit vertoon aan!

De Doleantie en wat met haar verband houdt moet door de caricatuur gekarakteriseerd worden als uitingen en strevingen van een eierzuchtig en huichelachtig wezen, dat Dr Kuyper heet. Daarom wordt van hem gesproken als Kuyper: „eerst een ijveraar voor de moderne richting, bezweken voor de verzoeking om van de wedergeboorte der orthodoxe theologie gebruik te maken voor eene betere carrière...”, waarvoor hij zich „de tale Kanaans eigen maakte”. In een nieuw „volkslied”, door Tijl gedicht, heet het o.m.:

„Siet, ik ben Abram Kuyper
Van gereformeerden bloet;
Al sou het Lant verderven,
Toch strijde ik er vol moet.
Met Kater en met Vluggen
Ben ik gantsch onverveert;
Sij hebben Coninck Abram
Altoos getrouw geëert.

Onfeilbaar paus geboren,
Van 't recht Calvijnsch geslacht,
Een Vorst der Kerk verkoren
Ick althijts ben geacht.
Voor Godes Woord en leere
Heb ick vrij onvertsagt,
Gelijk een held met eere,
Paneelen doorgesagt.”

Plaat VII („Uilenspiegel”, 6 Febr. '86) is een terugslag op een artikel van Keuchenius in „De Standaard”, waar-

in de Synode der Hervormde Kerk vergeleken wordt bij „eene lichte, snelle kemelin, die hare wegen verdraait”. De tekenaar brengt deze vergelijking in beeld en wijst in een onderschrift, ontleend aan Dr Brehm's „Thierleben”, op talrijke kwade eigenschappen van het dier, dat zijn berijder afwerpt, in het zand vertrappt en in den steek laat, nadat het langdurig met allerlei tucht-

middelen en „bekeeringspogingen” tevergeefs bewerkt is. Zoo wordt in deze tekening: „Doorreizende Pelgrims. Een beeld uit de woestijn des levens” de „kettermeester” Kuyper, die rusteloos gepoogd heeft de Synode tot beter inzicht te brengen, smadelijk afgeworpen, terwijl de als kameeldrijver gekleede en gewapende Keuchenius de wild geworden Synode-kemelin tot staan tracht te brengen.

Plaat VIII („Uilenspiegel”, 20 Febr. '86) doelt op een Doleantie-episode te Kootwijk. Van de Kerk daar rijnde Tijl opzettelijk:

„Schaamle kudde! achttien jaren
Zwerft gij zonder herder rond!
Niemand, die uw lot wou deelen
En uw heil begeerlijk vond.”

De Gemeente, die de eerste was om den band met de Synodale Organisatie te verbreken, zou nu in den eersten Theol. candidaat der Vrije Universiteit, den heer J. H. Houtzagers, — volgens het blad natuurlijk juist goed genoeg voor „een beroep naar een nieuwe boerenrepubliek in Zoeloeland”, — weer een predikant verkrijgen.

Reeds bij bevestiging en intrede zou 'er „geweldig gereformeerd toegaan: van dik hout zaagt men planken”. Immers Kuyper deed „wat des houtzagers is” (!) en zoo zal Houtzagers doen „wat des Kuypers is”. Een week vóór den datum kondigt het blad aan: „De intrefreda van Ds Houtzagers zal door al de Calvinistische paneelzagers uit Amsterdam worden bijgewoond”, en een „bericht uit Kootwijk” luidt: „Er wordt hier een poffertjeskraam opgericht ten behoeve van de studenten der V.U., die de intrefreek van den Eerw. Houtzagers komen bijwonen”.

De plaat-titel „Het Heide-Aposteltje” duidt op student H. H. Kuyper, hoofdfiguur in een zoogenaamde romantisch-historische operette: „De zoon van den koning van Sion” of „Lohengrin te Kootwijk”. In het gefantaseerde libretto ziet men (in een eerste bedrijf) „de Kootwijksche Maagd, die in een hartroerend recitatief vertelt, dat zij sedert

achtien jaren van zielepijs verstoken is geweest en op het punt is aan irenisimus te bezwijken”. Zij vertelt haar droom, door een jongen ridder te zullen worden bevrijd. Zweepgeklap wordt gehoord en de aria van een vigilante-koetsier, die het postillon-lied aanheft:

„Ho, ho, ho!
Die het rijden wil verstaan,
Moet met ons naar Kootwijk gaan!”

Achter de koets over de Veluwe vlogen „voetgangers met breekijzers en zagen”, die „een vrij studentikoos liedje” zingen. Als na aankomst het portier geopend wordt, treedt H. H. Kuyper met zegenende handen naar voren en spreekt (aldus het plaat-onderschrift):

„Goe'n avend, luut! hoe geet 't nog?
De gezondheid heb'n wi allen nog.
De groetnis van m'n voajer!”

Als „koor” treedt de bevolking op met: „Zoo, Abrams-zoontje! ben i doari!”

Later (in een tweede bedrijf) treedt „de reddende ridder” een der woningen binnen, waar blijkt „dat er zich reeds anti-nomiaansche vergiftigingsverschijnselen voordoen”. Zingend heft hij zijn incognito op:

„Van papaatje Bram
Ben ik het zoontje, (bis)
Thuis zit ik naast hem
Ook op een troontje! (bis)”

Dan neuriet zacht het „koor”:

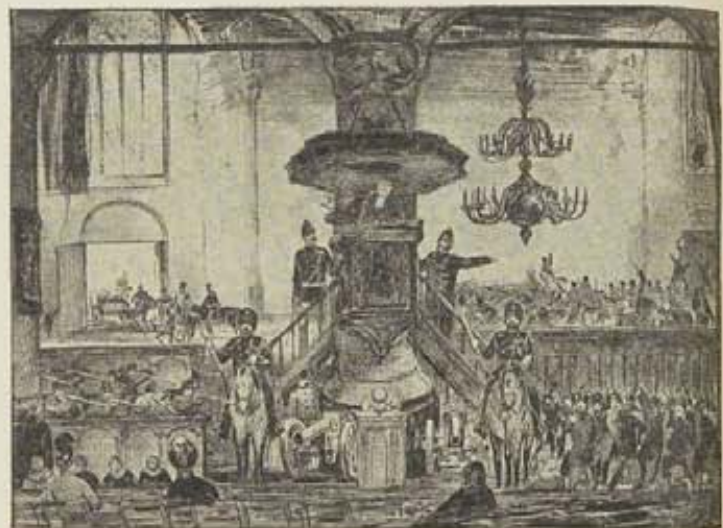
„Hij kijkt als Abraham, voorwaar,
En lijkt papa Bram op een haai!”

De schrijver geeft zijn „inspiratie” dan verder als volgt: „Abraham Junior verlangt hierop den sleutel van de kerk. De meester zingt eenige Hattemistische uitvluchten met synodale wendingen, en weigert. Hierop treedt de eerste bas naar voren, drukt den redder een groote zaag in de hand en zingt op bekende wijs:

„Dit is het zaagje van papaatje!
Draag het met trots aan uwe zij;
Geef de Synode op haar baadje,
Jaag dat kameeltje in de heil!”

Orgeltonen uit de verte verkondigen, dat dit meer noodig is, en dat de kerk reeds opengebroken is. Zoo is ook hier weer de caricatuur aangewend, om het gebeuren in de eerste Kerk der Doleantie met lachen en spot te omringen en in scène te zetten als stuk van vertoon en geweld. Ook Dr G. J. Vos maakte zich hiernaar schuldig door in zijn werk „Het Keerpunt in de jongste geschiedenis van Kerk en Staat” te schrijven, dat „aan den koster de sleutel (is) ontfutseld” door zelfs van „de overrompeling van het kerkgebouw te Kootwijk”. En dat terwijl het sleutel- en overrompeling-verhaal van a—z verzonnen laster is. List noch geweld zijn gebruikt en de koster heeft, nadat hij begrepen had, dat de wettige Kerkeraad de bevestiging deed geschieden, de kerkdeur geopend.

Plaat IX („De Lantaarn”, jaarg. '86, no. 16), onder het opschrift „Hedendaagsche Godsdiensttoefening” heeft de droeve historie van politieel en militair machtsvertoon in en om het kerkgebouw te Leiderdorp

grondslag. Men ziet hier veldwachters, marechaussee, infanteristen, huzaren, getrokken sabels, gerichte bajonetten, geweren in den aanslag, opgestelde kanonnen, aanrollend gevechtsmateriaal en legerpaarden. En de alles tot... bescherming van een ringpredikant, die nog geen tiental menschen in dit wederrechtelijk gebruik genomen kerkgebouw het woord voert. Het Bijbelwoord van Matth. 10:34 maakt het onderscheid van deze spotplaat uit.

De geschiedenis is vrijwel bekend: dat de Kerkeraad aan de Synode bericht zond deze niet langer als bestuuer over de Kerk van Leiderdorp te erkennen; dat de Synode daarop meende in de rechten van dien Kerkeraad te moeten treden, o.m. door het laten preeken van ringpredikanten; dat zij zulks nog wel liet doen in het kerkgebouw zelf, waarover zij nimmer het beheer had gevoerd, doch integendeel Kerkeraad en Kerkvoogd „vrij beheer” bezittend, eigen volle rechten hadden; dat een eigenmachtig optredend president-kerkvoogd de burgemeester er toe bracht zich schuldig te maken aan grove bevoegdheidsverschrijding en partijdwang willekeur; en dat door het gerequireerde machtsvertoon in het anders volkomen stille dorp op de Zondagen 25 Juli, 1 Augustus en 8 Augustus de rust onnoodig en schandelijk verstoord werd.

Mr de Savornin Lohman heeft terecht in de Tweede Kamerzitting van 29 Juli over dit, zich repeteerende geval een welsprekende interpellatie gehouden en om dit den Minister voorgehouden: „De geschiedenis leert ons, helaas, dat wij wel eens gelijk krijgen als het u laat is!” Zoo ging het ook nu weer. De vredelievende — doch „doleerende” — Ds G. Vluggen werd volslagen valscheijldig beschuldigd van een aangeklaagd wegens „verstoring van een godsdiensttoefening door wanorde”. De felle Synode-man Dr A. W. Bronsveld schreef voor zijn 28 Sept. te verschijnen „Kroniek” in „Stemmen van Waarheid en Vrede” o.m.: „Indien de heer Vluggen overtreding moet boeten met gevangenisstraf, zal niemand hem houden kunnen voor een martelaar”. De zoóverre verkreeg deze scribent zijn wensch, dat de Officier van Justitie op 27 Sept. voor den beklagde een gevangenisstraf van 45 dagen en 8 gulden boete durfde eischen! Maar ter rechtszitting stonden de beschuldigende getuigen (onder wie burgemeester Parnetier, ringpredikant Wildeboer) schier „met den mond vol tanden”. En op 4 October vereenigde de Haagse Rechtbank zich met het pleidooi van den verdediger, dat primo de ter beschuldiging aangevoerde feiten onbewezen waren gebleven en secundo zelfs het element voor het misdrijf, n.l. een geoorloofde godsdiensttoefening, ten eenenmale had onthouden. Ds Vluggen verkreeg vrij spraak en werd van alle rechtsvervolgving ontzlagen!

De onwettig vanwege de Synode ingedrongen en tevens in Leiderdorp allerminst gewilde Ds H. Wildeboer, die den eigen leeraar Ds Vluggen moest verhinderen op te treden, alsmede de daarvoor ontboden politiebrachten in de gemeente zooveel consternatie teweeg, dat de nu voor de luidruchtigheid angstig geworden ringpredikant reeds een half uur vóór den bepaalden aanvangstijd van den dienst kerk en kansel in den steek liet. Toen heeft Ds Vluggen op het voorlezersbankje — de burgemeester verbood hem den kansel — het volk tot kalmte vermaand en de rust bewerkt. Alzoo was de beschuldiging tegen dezen predikant wel volstrekt valsche.

In weerwil van dit alles moesten de Doleerenden geschandvlekt blijven. Het blad, waaraan de plaat ont-

leend is, bevindt zich in de eerste Kerk der Doleantie, die door de kerk van de „Leid” hun predikant persoon, gebouwdheid”, gelyk moeten aan het hoofd en van „Abr” gelegenheid dorp”.

Hier vervult lasterenden en meer slechts het Minister van der cavalerie ment kerk-ca resp. gekazer Heitsum, V den naam z een ouden hi

Plant X („Ik hier repr gebouwd ter „ in 1887”.

Werd door te Kootwijk talving van der doleerens ene doleeren word”, en d handeling is de tekenaa eerstgenoemd aan het hoo schoppelijk o „klossen” een „koorknapen” bijbel torsen monie als l Puriteinen-co gen, predika menigte.

Heel deze berekend de niets anders die door de wordt aanva schoken met aanzien van tieke Alexa moeten ook den strijd vo overgoten. E genoemd „de van de dole heel het Gen

„Ru Hé, Dat 't C

Tot besluit en druipend lechtheilghe leantie zijn

„He In En Ver Zij Tse

Aan het sl caricatuur is Bij teeko storend ing hier gewoon en tendente en hun mo doenerij, wa rialisme. En het r haat. Maar... on ples heeft

indigen, dat dit niet seds opengebroken is. Het Doleantie met een te zetten als een Dr G. J. Vos maakte werk „Het Keerpunt van Staat“ te schenken (is) ontfutseld. In het kerkgebouw te el-en overrompeling is. List noch gewis, nadat hij begreep de bevestiging deed g.

g. '86, no. 16), onder dienstoefening“ heeft d en militair machts w te Leiderdorp te

lthters, marechaussee, sabels, gerichte bij opgestelde kanonnen, legerpaarden. En de ingepredikant, die voor dit wederrechtelijk in het woord voert. Het maakt het onderscheid

nd; dat de Kerkeraad niet langer als bestuurs cennen; dat de Synode in dien Kerkeraad t en preeken van ring wel liet doen in de kamer het beheer hie raad en Kerkvoogd e rechten hadden; de ident-kerkvoogd de i schuldig te maken ijding en partijde ireerde machtsverto p op de Zondagen d de rust onnoodig e

terecht in de Tweede lit, zich repeteerend, tie gehouden en om. De geschiedenis liet ik krijgen als het u eer. De vredelievende Vluc werd volslagen aangeklaagd wegen ening door wanorde. ronsveld schreef voor ek" in „Stemmen voor in de heer Vluc zijn angensiastraft, zal n e een martelaar". In zijn wensch, dat e voor den beklaght n en 8 gulden boet titting stonden de burgemeester Parns hier „met den mond eenigde de Haagsche van den verdorpen, angevoerde feiten odo zelfs het element de godsdienstoefening. s Vluc verkreeg vrij volging ontslagen nade ingedrongen en gewilde Ds H. Wilde ig moest verhinderen oor onthouden politie, consternatie teweeg id angstig geworden vóór den bepannen k en kansel in des het voorlezersbankje en kansel — het volk bewerkt. Alzo was edikant wel volstrekt

leend is, bevat geen mededeelingen of beschouwingen, maar daarentegen is de caricatuur-laster van „Uilenspiegel“ zooveel te ijveriger in de weer. In een schendend wordt de Gemeente aldus aangeduid: „t Volk van God is daar ter plaatse Eene godvergeten bent“. En van de „Leiderdorpsche kopvandenrompanijders“ wordt hun predikant Ds Vluc, inderdaad de bezadigdheid in persoon, geteekend als „de kerkel“ met „ontembare woestheid“, gelijk aan „een razend everzwijn“. Natuurlijk moeten hierbij nog gefantaseerd worden Lohman aan het hoofd van „met hooivorken gewapende boeren“, en van „Abraham I“ een „Veldheerlijke legeroroder ter gelegenheid van de roemrijke overwinning te Leiderdorp“.

Hier vervult de caricatuur uitsluitend den dienst van lasterenden spot. Meer verband houdend met de realiteit en meer overeenkomstig haar geëigend karakter is slechts het caricatuur-bericht van 14 Aug. '86, dat de Minister van Oorlog gelden aanvraagt „om het wapen der cavalerie uit te breiden met een afzonderlijk regiment kerk-cavalerie, verdeeld in vijf escadrons, welke resp. gekazerneerd zullen worden te Leiderdorp, Kollum, Reitsum, Voorthuizen en Kootwijk“, welk „regiment den naam zal voeren van hemeldragonders, om aldus een ouden historischen naam in wezen te houden“.

Plaat X („Uilenspiegel“, 1 Jan. '87) is de laatste, die ik hier reproduceer: een stoet op weg naar een kerkgebouw ter „Plechtige inwijding van de doleerende kerk in 1887“.

Werd door het spotblad reeds de week na de doleantie te Kootwijk gesproken van een „plechtige wijding en zalving van Dr Abraham Kuyper als patriarch-bisschop der doleerende kerk“; voorts later gezegd, dat „als er eene doleerende kerk wordt gesticht, Kuyper dan Paus wordt“, en dat deze daarom „met Leo XIII in onderhandeling is om eene oude tsaar over te nemen“, — de teekenaar heeft blijkbaar Kuyper toch slechts de eerstgenoemde waardigheid willen toekennen en hem, aan het hoofd van den stoet, uitgerust met het bisschoppelijk ornaat, mijter en kromstaf. Vlak achter hem „klossen“ een paar hoerenjongens, die zoo ongeveer voor „koorknapen“ moeten fungeeren en elk een grooten bijbel torsen. Dan volgen voor deze pontificale ceremonie als hoofdpersonen Keuchenius en Lohman in Puriteinen-costuum, met de „Gelaarsde Kat“! Ouderlingen, predikanten en het „gemeene volk“ vormen de menigte.

Heel deze teekening-compositie is er weer intens op berekend de wereld diets te maken, dat de Doleantie niets anders is dan een zaak van Kuyper, Lohman e.s., die door de domme goë-gemeente als een Godszaak wordt aanvaard. Daarom, gelijk in den strijd voor de scholen met den Bijbel een liberaal hoogleraar ten aanzien van de leiders afwerend uitriep: „Geen dweepstieke Alexanders, Geen Brammen vol venijn...“, zoo moeten ook in de Doleantie-dagen de voormannen in den strijd voor de zuiverheid der Kerk met spot worden overgoten. En allermeest Kuyper, door „Uilenspiegel“ genoemd „de groote stichter van de dolle... ik wil zeggen van de doleerende Gereformeerde Kerk“, en met hem heel het Gereformeerde Christendom:

„Ruik je niets? O, 't is verschriklijk,
Hè, zoo'n vieze, nare geur!
Dat is 't Christendom van Kuyper,
't Christendom met groote keur!“

Tot besluit het rijm, vol van valsche beschuldiging en druipend van haat tegen het „leelijke beest“, dat „leerheiligheid“ heet en overal in den lande bij de Doleantie zijn kwaad sticht:

„Het waart straks met schijnheilig mom
In steden en in dorpen om,
En praat op zijn conscientie!
Verdeeldheid, diefstal, ketterjacht
Zijn 't merk der demons van den nacht.
Tsa, — weer die pestillentie!“

Aan het slot mag wel geconstateerd, dat in de Doleantie-caricatuur de objectiviteit doorgaans verre te zoeken is. Bij teekenaar en schrijver is de blik beneveld door storend ingrijpenden hartstocht. Waar de caricatuur hier gewoonlijk een uitdragen van eigen antipathie is en tendentiev in heel den opzet, moesten de objecten en hun motieven sarrend en hoonend bespot: vroomdoenerij, walgelijke schijnheiligheid, heerschzucht, materialisme.

En het resultaat? Bij velen of een grijnslach of de haat.

Maar... onlangs schreef iemand: „Historische stroompjes heeft men nu eenmaal nog nooit met succes be-

streden door de details hunner vertegenwoordigers — details tot de tweede macht dus, — aan den spotlust prijs te geven“. Dit woord van een liberaal scribent, veel ruimer opgevat dan, geldt ook voor de historie van ons heilig erf.

Ja: „Zalig die vervolgd worden om der gerechtigheid wille, want hunner is het Koninkrijk der hemelen. Zalig zijt gij als de menschen u smaden, vervolgen, en liegende alle kwaad tegen u spreken om Mijnentwille!“ (Matth. V: 10, 11.)

Bussum.

D. DE WIT.

Wie iemand een lucifer reikt, wetende dat hij daarmee brand wil stichten, zondigt.
Kuyper, Het dreigend Conflict, 43.

Richting-drijvers en gehoorzame knechten.

I.

1. De partij van „de oude kerk“.

In de dagen dat de Apostel Paulus in Klein-Azië nieuwe plaatselijke kerken institueerde tegenover de oude Joodsche synagoge, werden in Judea ook sommigen van de secte (algos, partij, richting) der Farizeën geloovig. Zij kwamen over uit de Synagoge naar de Christengemeente. Zij waren voorheen in de oude Joodsche kerk echte richting-drijvers geweest. Zij hadden zich beschouwd als de afgezonderde partij, als de élite, als de zaak-waarnemers van het Jodendom. Dat richting-drijvers zal hun nog zoo in het bloed, dat zij zich ook in de Christelijke kerk opwierpen als ijver-aars voor „de kerk“ van Jeruzalem, als waak-zame partij voor de nationale kerk der Joden, die in besnijdenis en „Wet-van-Mozes“ haar historische basis en eenheid moest vasthouden, ook al ging zij wel mee met de „ontwikkeling der Godsopenbaring“. Deze menschen hadden het leven-uit-hun-godsdienst, „uit-de-Wet“, nog niet opgegeven en daarom hielden zij zich krampachtig vast aan hun oude Joodsche kerk, die in eigen godsdienst-uit-de-Wet onder het oordeel kwam en haren Gezalfde verwierp.

Geen wonder, dat zij zich ergerden aan die „vrije“ gemeenten van Paulus, waar Joden en onbesneden heidenen tezamen aan den Disch aten.

Tegen deze partij-in-de-kerk hebben Paulus en Barnabas zich niet ontzien een heftigen strijd en polemiek te ontketen. Geen opwindend onder de broeders, geen valsche aantijging van nieuwlichterij en loslating van de „kerk der vaders“ heeft hen er van teruggehouden om als gehoorzame knechten van Jezus Christus de waarheid te bepleiten en de „vrije“ gemeenten in Azië te beschermen tegen de verfoelijke omarming van het Jodisme, van het leven uit „kerk en godsdienst“. Toen de plaatselijke kerk van Antiochië hen naar Jeruzalem zond om daar met de broeders te overleggen, hebben zij dit echter gaarne aanvaard. Zij waren niet twistziek, zij waren fel polemisch, maar géén partij; zij wisten precies wat zij wilden, maar zij waren geen richting-drijvers. Zij waren gehoorzame knechten van Christus, die in onderling verband met de broeders begerden te leven.

Zij gingen echter niet naar de „Moederkerk“ om instructies. Zelfs niet naar de Apostelen om dan op hun wenken te gehoorzamen. Paulus beroemde zich tegen de Galaten, dat hij dezen richting-drijvers geen uur was geweken en dat hij zelfs voor een Engel niet zou zwichten in dezen, merkt Calvijn op.

De uitslag van het Convent van Jeruzalem is geweest, dat na felle discussie een schrijven werd gezonden van de gemeente te Jeruzalem aan de broeders in Antiochië en Syrië en Cilicië van deze strekking: De broeders te Jeruzalem wenschen den broeders uit de heidenen zaligheid. Het heeft den Heiligen Geest en ons goedgedacht u geen juk (vs. 10) op te leggen. (Vgl. Zahn, Calvijn). Willen zij zich echter onthouden van wat den afgoden geofferd is en wat daarmee verband houdt, zij zullen daarmee wel doen. Calvijn legt er sterk den nadruk op tegenover de Roomsche „Kerk“-drijvers, dat hier geen „Volmacht der Kerk“ is om opdrachten te geven aan de plaatselijke kerken boven hetgeen in het Woord geboden is. En Zahn leest ook in de woordkeuze van de begroeting een sterke tendenz om de „geestelijke Ebenbürtigkeit“ van de nieuwe gemeenten met de kerk van Jeruzalem uit te drukken.

Zoo leden de richting-drijvers der „oude kerk“ en der „ontwikkeling-in-hun-geest-op-historische-basis“ de nederlaag. En zoo was de niet geringe opwindend onder de broeders niet te vergeefs geleden.

Toch bleef de invloed der partijmannen groot. Zij schenen toch de handhavers van het historische verband en van de eenheid der kerk-door-het-Jodendom. God Zelf had toch tot de vaders gesproken? Waar was nu het verband tusschen Abraham en zoo'n man als Titus, die niet eens besneden was? En waar moest het heen als Petrus zijn „Kerk“ verloochende door aan te zitten met

pure heidenen, die van het Jodendom niets wisten? Zoo dreef de Judaistische partij dóór in de kerken. Zelfs Petrus kon niet tegen hen op. Toen zij in Antiochië kwamen, veinsde hij, dat hij verschil zag tusschen Jood en heiden, en voegde zich bij de partij der „oude kerk“.

Maar Paulus zag deze partij heel scherp en hij zei het Petrus in zijn aangezicht ten aanhoore van heel de gemeente, dat hij zichzelf bestraffbaar maakte.

Want niet de richtingdrijvers uit Judea, maar de vrije gemeenten uit Joden en heidenen, die gesticht waren en geleid werden door de ambten, dát was de oude kerk van Abraham: levende uit het geloof en niet uit den godsdienst-der-Wet. En deze „oude“ kerk zou in verdere historische ontwikkeling geleid worden door den Oppersten Herder en niet door een „Partij-van-de-Kerk“. De oude Joden, die niet overkwamen naar de kerk, noemden de gemeente van Christus „de secte (richting) der Nazarenen“. Maar de Heer van deze kleine „afgescheiden“ kerkjes in Judea en van die „vrije“ plaatselijke gemeenten in Klein-Azië stichtte hier de oecumenische algemeene Christelijke Kerk onder de ambten. En de Judaistische partij-Christenen voerden de ontwikkeling der „oude kerk“ naar verbastering. Bovendien wekte hun partijzucht reactie. Zij gaven mede aanleiding tot het volgen van anti-Joodsche richtingen als de partij van Marcion en Gnostieken, die de ware eenheid van de ware katholieke kerk hebben verscheurd.

Niet de vrije kerken van Paulus, maar de kerk-drijvers hebben de „oude kerk“ gescheurd. Niet Christus maar de op hun Tempel naijverige Joden hebben den Tempel Gods gebroken, toen zij Christus ongehoorzaam waren en Hem uitwierpen om hun „Kerk“ te behouden.

Zoo kan het „nieuwe“ oud zijn en het uitgeworpene ingeboren en het afgekeurde echt, het vrije gebonden en het verspreide één. Zoo kan omgekeerd het „antieke“ nagemaakt zijn en het inwonende vreemd en het gekte vals en het gebodene zonder saamhoorigheid.

Zoo kan ijver voor „de kerk“ partijzucht zijn en de z.g. „secte“ (uitgeworpen „richting“) kan blijken te zijn de algemeene, de katholieke, Kerk van alle eeuwen onder haar Hoofd Christus Jezus.

Zoo kan de partij van de ontwikkeling-naar-haar-idee de ontwikkeling te gronde richten en de gehoorzaamheid-blind-in-de-uitkomst kan vrucht dragen voor eenwenlange ontwikkeling.

2. Het „einde“ dergenen die uit kerk-en-godsdienst leven.

De oude Joodsche kerk leefde uit haar godsdienst van de Wet en verwierp daarom Christus. Zij, die het contact met deze kerk aanhielden vervielen straks in de Christelijke kerk ook gedurig in het leven-uit-de-Wet. Zoo werden zij opnieuw dienstbaar en zoo knelde het „juk“ van de „Wet“ hen opnieuw. In dezen weg kwamen zij weer tot de ervaring, dat „de Wet“ doodt, dat uit de werken der wet, d.w.z. uit de „godsdienstigheid“ geen zaligheid is.

Wanneer zij dat feit in al zijn scherpte vóór zich zagen, was er bij velen het oogenblik van den „noodsprong“ der dialectiek. In deze „hel“ werd het tegelijk „hemel“. De Wet die doodde, heette nu tegelijk aan den anderen kant Evangelie. Zij konden de Wet niet doen, God deed het in hen, juist in deze ontkleeding. En dát heette dan Evangelie. Hoe dieper machteloosheid en zonde, — en hoe meer stervings-aan-de-Wet — hoe grooter genade-Evangelie. Zoo kwam de antinomiaanse partij regelrecht uit de reactie op de Farizeeische wetsvervulling voort. Eerst: Ik zal ijveren voor mijn godsdienst en kerk. Ten slotte: „Gód“ „dóet“ het Evangelie in mijn godsdienstig verval en in den ondergang van mijn kerk. „Wet“ is dan ijveren ten doode en „Evangelie“ is dan de keerzijde van dien dood, waarbij de ijveraar in „onmacht“ en „zonder kerk“ is geraakt. En op dit punt vonden de Judaistische partij en de Gnostieken elkander weder in gezamenlijken haat tegen de Katholieke kerk van alle eeuwen. Eerst werden alzo de gehoorzame kinderen Gods aangezien voor menschen, die het niet nauw namen met „den godsdienst“ en „de kerk“ — en in de tweede periode verweet deze partij de vromen hun wets-betrachting (naar Psalm 119) en hun ijver voor de kerk en voor de broeders (zie de Brieven van Johannes).

In deze phase wordt hun toegevoegd: wat ijvert gij, gij zijt een secte, een richting, God moet het doen, 't is al verloren. Gij zijt „uit de Wet“, en wij hopen op „het Evangelie“.

De listen des Satans zijn zeer geraffineerd.

En zijn strikken zijn zeer ingewikkeld.

En in de gemeente van Christus is niet steeds groote twisting daartegen geweest. Zelfs niet bij mannen als Petrus en als Jacobus. Is Paulus niet door de „ijver-aars voor de oude kerk“ (Hand. 21 vs 20b) in de Jeruzalemsche gemeente belasterd en hebben de broeders hem niet dáárvoor in den Tempel laten gaan, waar vleeschelijke kinderen Abrahams hem bijna hebben verscheurd?

Deze dingen hebben zich verder in heel de